

УДК 340.1:342.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.4.34>

ІНФОРМОВАНА ЗГОДА ДОНОРА ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ У ПРОЦЕСІ ПОСТМОРТАЛЬНОЇ РЕПРОДУКЦІЇ

Афтанасів В.М.,

*здобувачка вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності,
Львівський державний університет внутрішніх справ
ORCID: 0009-0004-2702-494X*

Панкевич О.З.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії, історії та конституційного права
Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності,
Львівський державний університет внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-6636-1330*

Барабаш О.О.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач науково-дослідної лабораторії актуальних проблем
правозастосовної та правоохоронної діяльності
ННІ права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-2666-9696
Scopus Author ID: 57194699372*

Афтанасів В.М., Панкевич О.З., Барабаш О.О. Інформована згода донора як гарантія забезпечення конституційних прав у процесі постмортальної репродукції.

У статті досліджено роль інформованої згоди донорів у контексті постмортальної репродукції з точки зору захисту конституційних прав. Постмортальна репродукція, що передбачає використання репродуктивного матеріалу після смерті донора, є складною та контроверсійною проблемою, яка потребує ретельного правового регулювання. У центрі уваги дослідження – питання забезпечення прав донорів, їхніх родин, а також прав майбутніх дітей.

У контексті російсько-української війни питання постмортальної репродукції набуває особливого значення. Захисники України, ризикуючи своїм життям та здоров'ям, часто опиняються у ситуаціях, які ставлять під загрозу їх право на продовження роду. Поранення, отримані під час бойових дій, можуть призвести до втрати репродуктивної функції, а загибель військовослужбовця позбавляє його родину можливості мати нащадків. У таких випадках, можливість збереження та використання генетичного матеріалу військовослужбовців, які загинули або отримали важкі поранення, є надзвичайно важливою. Це не тільки дає змогу реалізувати право військовослужбовця на батьківство, але й сприяє збереженню генофонду нації, особливо в умовах демографічної кризи, спричиненої війною. Чітке законодавче врегулювання постмортальної репродукції для військовослужбовців є актом визнання їхнього внеску у захист країни та гарантією того, що їхня пам'ять та генетичний спадок будуть збережені для майбутніх поколінь.

У статті аналізуються національні та міжнародні правові норми, що регулюють інформовану згоду в постмортальній репродукції, а також практики інших країн, зокрема досвід Європейського Союзу. Особливу увагу приділено конституційним гарантіям прав людини, таким як право на життя, право на автономію, приватність, інформацію та право на повагу до приватного життя.

Дослідження охоплює аналіз правових аспектів інформованої згоди донорів у постмортальній репродукції, включаючи питання моральної відповідальності, ризики та потенційні конфлікти інтересів.

Автори статті також досліджують роль судової практики у формуванні правового регулювання постмортальної репродукції та інформованої згоди донорів. Зокрема, аналізуються прецеденти, що вплинули на розвиток цієї галузі права, та оцінюється їхній вплив на формування законодавства в Україні.

Наприкінці підведений підсумок щодо питання важливості забезпечення прав донора та його родини шляхом інформованої згоди, яка, на думку авторів даного дослідження, є ключовою умовою дотримання конституційних прав і свобод у постмортальній репродукції.

Ця стаття слугуватиме важливим інформаційним ресурсом для юристів, науковців, медичних працівників та всіх зацікавлених у питаннях репродуктивного права та біоетики. Вона сприятиме глибшому розумінню складних правових та етичних аспектів постмортальної репродукції і формуванню правових підходів, що максимально захищатимуть права усіх учасників цього процесу.

Ключові слова: людські права, інформована згода, донор, постмортальна репродукція, російсько-українська війна, право на життя, право на приватність, біоетика, автономія особи.

Aftanasiv V.M., Pankevych O.Z., Barabash O.O. Informed donor consent as a guarantee of ensuring constitutional rights in the process of postmortem reproduction.

The article examines the role of informed consent of donors in the context of postmortem reproduction in terms of constitutional rights protection. Postmortem reproduction, which involves the use of reproductive material after the death of a donor, is a complex and controversial issue that requires careful legal regulation. The study focuses on the issue of ensuring the rights of donors, their families, and the rights of future children.

In the context of the russian-Ukrainian war, the issue of postmortem reproduction is of particular importance. Ukraine's defenders, risking their lives and health, often find themselves in situations that jeopardize their right to procreation. Injuries sustained during combat operations can lead to loss of reproductive function, and the death of a serviceman deprives his family of the opportunity to have descendants. In such cases, the possibility of preserving and utilizing the genetic material of servicemen who have been killed or seriously injured is extremely important. This not only allows for the realization of the serviceman's right to paternity, but also contributes to the preservation of the nation's gene pool, especially in the context of the demographic crisis caused by the war. A clear legislative regulation of postmortem reproduction for servicemen and women is an act of recognition of their contribution to the defense of the country and a guarantee that their memory and genetic heritage will be preserved for future generations.

The article analyzes the national and international legal norms governing informed consent in postmortem reproduction, as well as the practices of other countries, including the experience of the European Union. Particular attention is paid to constitutional guarantees of human rights, such as the right to life, the right to autonomy, privacy, information and the right to respect for private life.

The study includes an analysis of the legal aspects of informed donor consent in postmortem reproduction, including issues of moral responsibility, risks, and potential conflicts of interest.

The authors also examine the role of case law in shaping the legal regulation of postmortem reproduction and informed consent of donors. In particular, they analyze the precedents that have influenced the development of this area of law and assess their impact on the formation of legislation in Ukraine.

Finally, the author summarizes the importance of ensuring the rights of the donor and his/her family through informed consent, which, in the opinion of the authors of this study, is a key condition for the observance of constitutional rights and freedoms in postmortem reproduction.

This article will serve as an important information resource for lawyers, academics, healthcare professionals and anyone interested in reproductive law and bioethics. It will contribute to a deeper understanding of the complex legal and ethical aspects of postmortem reproduction and to the development of legal approaches that will maximize the protection of the rights of all participants in this process.

Key words: human rights, informed consent, donor, postmortem reproduction, russian-Ukrainian war, right to life, right to privacy, bioethics, personal autonomy.

Постановка проблеми. Постмортальна (лат. *post mortem* - після смерті, *postmortalis* - посмертний) репродукція, на сьогоднішній день є однією з найбільш суперечливих та етично складних тем у сучасному правознавстві. Важливим її аспектом, безперечно, є питання інформованої згоди донора на використання його репродуктивного матеріалу після смерті.

На нашу думку, суттєва проблема насамперед полягає у забезпеченні балансу між правами донорів, їхніх родин і правами майбутніх дітей, які можуть народитися в результаті такої репродукції. Йдеться, передусім, про неухильне дотримання низки конституційних прав, зокрема права на життя, права на автономію, на приватність, гідне ставлення та права на інформацію. Відсутність нормативно-правових актів, які б чітко регламентували процедури отримання та зберігання інформованої згоди, вочевидь спричиняє правову невизначеність і може призвести до порушення прав учасників цього процесу.

Актуальність дослідження вказаної проблеми підсилюється суттєвими змінами у соціально-економічному середовищі нашої країни, що безпосередньо пов'язані з російсько-українською війною. Остання призвела до значних втрат серед населення, зокрема загибелі багатьох молодих людей репродуктивного віку. Своєю чергою, це порушує нагальне питання про збереження та використання їх репродуктивного матеріалу в кріобанках задля проведення процедури постмортальної репродукції з метою продовження роду та народження дітей навіть після смерті одного з батьків.

Стан опрацювання проблематики. Українські дослідники вже тривалий період часу займаються вивченням питань, що стосуються репродукції *post mortem*. Зокрема, А. Дутко акцентує на трьох моделях правового регулювання відкладеного батьківства. Авторка пропонує закріпити в законодавстві положення, що у разі смерті, визнання померлим, визнання недієздатним пацієнта, репродуктивні клітини або ембріони якого консервовані, подальше використання таких репродуктивних клітин та ембріонів забороняється, якщо не існує письмової заяви-згоди (заповіту) цієї особи щодо подальшого їх використання [1, с. 194].

А. Марків, своєю чергою, здійснюючи правовий аналіз постмортальної репродукції в аспекті прав людини, звертає увагу на вплив відповідних процедур на дитину, народжену таким шляхом, її права та подальше становлення у суспільстві. Він виокремлює численні правові прогалини у чинному законодавстві щодо регулювання постмортальної репродукції, які створюють ризики для забезпечення прав та інтересів усіх учасників процесу. Дослідник аналізує зарубіжний досвід та практику у зазначеній сфері, що дозволяє йому зробити цікаві висновки щодо можливих шляхів вдосконалення національного законодавства [2, с. 57].

Значну увагу зазначеній тематиці приділяє вітчизняний правознавець В. Чечерський, досліджуючи питання постмортальної репродукції у контексті прав військовослужбовців та інших осіб, які брали участь у бойових діях. Він наголошує на необхідності врахування специфіки їхньої ситуації та забезпеченні відповідних правових гарантій, пропонуючи розробити спеціальні законодавчі норми, що регулюватимуть питання постмортальної репродукції для військовослужбовців та забезпечуватимуть їхні конституційні права [3, с. 164].

Серед зарубіжних учених, які також працюють над теоретичними та практичними аспектами реалізації репродуктивних прав, а також проблем інформованої згоди в медичній сфері, слід згадати Evans J.B. [4], Pereira-Saez C. [5], Simana S. [6], Trachman E. [7], Jansen L.A. [8, 9].

Проте, незважаючи на наявність низки наукових розвідок щодо інституту інформованої згоди у процесі посмертної репродукції, його правові та етичні аспекти залишаються ще недостатньо дослідженими. Відсутність систематичного та ґрунтовного аналізу зумовлює недосконале законодавче регулювання цієї сфери, що може призводити до порушень конституційних прав донорів та їхніх сімей. Відтак, подальші наукові дослідження в цій галузі є надзвичайно актуальними та необхідними для забезпечення правової визначеності та захисту прав усіх учасників вищезазначеного процесу.

Метою статті є дослідження правових аспектів інформованої згоди донорів постмортальної репродукції у контексті забезпечення конституційних прав та свобод суб'єктів, дотичних до цього процесу. Особливу увагу авторів приділено вивченню вищезазначеної проблематики крізь призму російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. В сучасному світі, де науково-технічний прогрес невпинно рухається вперед, питання посмертної репродукції стають дедалі актуальнішими і вимагають ретельного правового регулювання. Постмортальна репродукція – це процес використання репро-

дуктивного матеріалу донора після його смерті з метою створення нового життя та продовження людського роду [10, с. 13]. Це, своєю чергою, може вміщувати збереження і використання чоловічих репродуктивних клітин, яйцеклітин чи ембріонів, що були заморожені ще за життя донора. Важливим аспектом зазначеного процесу є інформована згода донора, яка, на нашу думку, є важливою гарантією дотримання низки конституційних прав та свобод.

Доречно наголосити, що при обговоренні як посмертного, так і прижиттєвого донорства органів, тканин і статевих клітин, ключовим моментом є саме цільове призначення такого донорства. Вочевидь вилучення різних за функціональним призначенням біологічних матеріалів вимагає застосування різноманітних медичних технологій, які відрізняються за методологією та складністю. Донорство нирок або печінки значно відрізняється від донорства крові або сперми, оскільки кожен з цих процесів потребує спеціалізованого підходу та врахування низки правових і етичних аспектів. Тому диференціація таких видів донорства з медичної (та й юридичної) точки зору є вкрай необхідною [2, с. 47].

Усі люди за своєю природою є вільні і рівні у своїй гідності та правах (ст. 21 Конституції України) [11], і ніхто не може вимагати від іншої особи вчинення або утримання від певних дій, окрім як за їхнім власним бажанням (або у виняткових випадках за примусом держави для досягнення легітимної мети). Це також стосується сфери медичних послуг, котра, як відомо, відзначається своєю особливою чутливістю щодо врахування волі особи. Будь-яке медичне втручання, за загальним правилом, повинно відбуватися лише з дозволу особи, яка зазнає такого втручання. Це положення є визначальним у концепції інформованої згоди пацієнта (informed consent) [2, с. 51].

Виходячи з аналізу норм Основного Закону України 1996 р., інформована згода донора в постмортальній репродукції має важливе значення на всіх етапах її проведення, оскільки вона забезпечує реалізацію конституційних прав на охорону здоров'я та медичну допомогу (ст. 49), приватність (ст. 32), інформацію (ст. 34) та гідне ставлення (ст. 28) [11]. З огляду на складність і етичну делікатність питання, важливо, щоб процедура отримання інформованої згоди була чітко регламентована та відповідала найвищим світовим правовим стандартам. Це має особливе значення в умовах російсько-української війни, коли забезпечення прав та інтересів донорів і їхніх родин надзвичайно актуалізується.

Конституційний Суд України (далі – КСУ) у своєму Рішенні від 29.05.2002 р. № 10-рп/2002 зміст поняття «медична допомога» з'ясував «як шляхом його граматичного аналізу, так і дослідження правових актів. У лінгвістичному аспекті слово «допомога» означає сприяння, підтримку (фізичну, матеріальну, моральну тощо) в чому-небудь; захист кого-небудь, порятунк у біді; робити певний вплив, що дає потрібні наслідки, приносить полегшення, користь, у т.ч. і виліковувати; дію, скеровану на підтримку (реалізацію чийх-небудь запитів або потреб у чому-небудь) за певних обставин» [12].

У правовому контексті термін «медична допомога» використовується у преамбулі та статтях 4, 16, 25, 33, 37, 52, 58, 60, 78 Основ законодавства України про охорону здоров'я (далі – Основ). Статті 33, 35, 58, 67, 68, 77 Основ визначають ключові складові медичної допомоги (швидка, невідкладна, первинна, спеціалізована, високоспеціалізована тощо) [13]. Її визначення надається у спеціальних словниках понять і термінів Всесвітньої організації охорони здоров'я, визнаних Основами (стаття 3).

Отже, як наголосує вітчизняний орган конституційної юрисдикції, «термін «медична допомога» широко вживається у національному законодавстві України, є певні його визначення Всесвітньої організації охорони здоров'я, науковців, медичних університетів й академій... Цілісна правова дефініція цього поняття у законах України відсутня, а тому потребує нормативного врегулювання, що виходить за межі повноважень Конституційного Суду України» [12].

Положення ст. 49 Конституції України, на думку КСУ, «не забороняє надання громадянам медичних послуг, які виходять за межі стандартної медичної допомоги (відповідно до термінології Всесвітньої організації охорони здоров'я - «медичні послуги другорядного значення», «парамедичні послуги») за окрему плату у відповідних закладах» [12]. Така можливість була відзначена у Рішенні КСУ від 25 листопада 1998 року № 15-рп/98 [14], що також є релевантним щодо розглядуваної теми.

На нашу думку, постмортальна репродукція, з огляду на її специфічний характер, може бути класифікована як частина «медичних послуг другорядного значення» за термінологією Всесвітньої організації охорони здоров'я (про яку йшлося вище), оскільки такий вид медичних послуг

виходить за межі стандартної медичної допомоги та включає процедури, які можуть надаватися за окрему плату.

Іспанська дослідниця С. Pereira-Saez розглядала термінопоняття «інститут інформованої згоди» у двох взаємопов'язаних значеннях: 1) як важливий аспект права на життя та фізичну і психічну недоторканність, а також 2) як вимогу поваги до права на самовизначення, що забезпечує особисту свободу. Авторка зазначає, що інформовану згоду легше сприйняти саме на основі поваги до особистої недоторканності, котра ґрунтується на концепції людської гідності, ніж на основі права на самовизначення чи як вимогу свободи [5, с. 165-166].

Як видається, С. Pereira-Saez цілком підставно звертає увагу на зв'язок між інформованою згодою, правом на особисту недоторканність та правом на самовизначення як аспектом особистої свободи. Важко не погодитися з тим, що сама згода є актом самовираження, коли особа висловлює свою позицію щодо власного здоров'я, надаючи відповідну згоду. Водночас цей акт також реалізує право на охорону здоров'я та право на життя, регламентовані, зокрема й Конституцією України.

В царині репродуктивної медицини інформована згода має певні особливості. Безумовно, найважливішою умовою є надання інформації як донору, так і реципієнту про всі можливі ризики, які можуть виникнути під час застосування допоміжних репродуктивних технологій. На нашу думку, такі ризики значно варіюються в залежності від конкретної процедури. Очевидно, що їх кількість і детальність залежать від складності процедури. Наприклад, найбільше таких ризиків і найбільшої деталізації потребує сурогатне материнство, тоді як вилучення сперматозоїдів пов'язане з меншими ризиками.

Говорячи про донорство ооцитів, критично важливим є забезпечення належної правової та етичної регламентації процедури, що охоплює, насамперед, детальне інформування жінок про потенційні медичні ризики, зокрема можливість розвитку синдрому гіперстимуляції яєчників, а також хірургічні ускладнення, які можуть виникнути внаслідок інвазивного втручання. Водночас, процес отримання інформованої згоди повинен не лише відповідати стандартам медичного права, але й передбачати консультування щодо емоційних аспектів донорства, з огляду на непередбачуваність довгострокових наслідків для фізичного та психоемоційного стану донорки.

Аналогічні етико-правові застереження слід враховувати у механізмі надання інформованої згоди на процедуру кріоконсервації ембріонів, що потребує чіткого регулювання умов їхнього зберігання, можливостей подальшого використання та правових гарантій захисту персональних репродуктивних даних [15, с. 262].

У випадку вилучення та зберігання статевих клітин важливою умовою є не лише наявність дозволу на їх вилучення, але й згода донора на подальше їх використання. Наприклад, Закон про запліднення та ембріологію людини 2008 року (The Human Fertilisation and Embryology Act 2008) Сполученого Королівства вимагає письмової інформованої згоди на зберігання і використання гамет та ембріонів [16].

Наголосимо, що у вітчизняному законодавстві також передбачена необхідність такої згоди. Згідно з Порядком застосування допоміжних репродуктивних технологій, донорство гамет та ембріонів здійснюється за наявності відповідної документації, яка включає інформовану добровільну згоду на донорство сперми, заяву пацієнтки або пацієнтів про використання донорських ооцитів, інформовану добровільну згоду на донорство ооцитів, а також інформовану добровільну згоду на донорство ембріонів (п. 5.2.) [17].

Важливу роль для розкриття проблематики інституту інформованої згоди в контексті постмортальної репродукції відіграє рішення у справі *Hecht v. Superior Court* (1993). За обставинами справи Вільям Кейн залишив записку перед своїм самогубством, в якій висловив бажання, щоб його подруга народила їхню дитину, використовуючи збережений генетичний матеріал. Кейн заповів їй п'ятнадцять флаконів зі своїми статевими клітинами, збереженими у кріобанку. Незважаючи на чітко виражене бажання самогубці, його партнерка не змогла одразу використати ці клітини і два роки судилася з дітьми Кейна за право на їх використання [18, с. 661, 678-679].

Судова справа зосереджувалася на праві Кейна передати свої статеві клітини після смерті та необхідності виконання його волі. Його діти намагалися запобігти використанню цього матеріалу, оскільки вважали, що це може створити додатковий емоційний стрес для сім'ї та вплинути на розподіл спадщини. Однак, апеляційний суд скасував рішення про знищення клітин, а Верховний Суд США визнав, що Кейн мав право заповідати свої статеві клітини партнерці.

Суд також підтвердив, що інформована згода Кейна була дійсною і мала бути врахована навіть після його смерті. Це рішення наочно ілюструє важливість інформованої згоди в контексті постмортальної репродукції та необхідність її належного документування і врахування при вирішенні правових спорів. А, отже, інститут інформованої згоди відіграє ключову роль у забезпеченні волевиявлення та прав особи навіть після її смерті [18, с. 661, 678-679].

Зауважимо, що підходи до питання «продовження роду після смерті» у різних державах дуже різняться. Наприклад, у Німеччині, Швеції, Італії, Франції та Канаді репродукцію після смерті повністю заборонено. Водночас, у Великій Британії, Бельгії, Австралії та деяких штатах США репродукція після смерті дозволена лише за умови наявності письмового «біологічного заповіту» померлого [19, с. 60].

Разом з тим, в Іспанії був прийнятий Закон 14/2006 про допоміжні репродуктивні технології, який дозволяє постмортальне використання гамет або ембріонів за умови, що процедура відбудеться протягом 12 місяців після смерті донора та за наявності його письмової згоди [20].

У США наразі відсутні законодавчі обмеження або заборони на вилучення та зберігання гамет. Правова система цієї держави визнає право особи планувати події після своєї смерті шляхом складання заповіту або створення заповідального довірчого фонду. Людина не може зобов'язати інших використовувати її гамети для зачаття дитини після її смерті, але може кріоконсервувати свої гамети, надаючи подружжю або коханій людині можливість вибору щодо їх використання [19, с. 60].

Гадаємо, що термінопоняття «біологічний заповіт» і пов'язані із ним питання слід розглядати у річищі концепції «соматичних прав», «тілесних прав» або «біологічних прав», яка стосується можливості фізичної особи розпоряджатися власним тілом та його частинами. Важливо зазначити, що вичерпного переліку таких прав не існує, хоча зазвичай до них відносять право на смерть, право на розпорядження власними органами, право на зміну статі, репродуктивні права, право на трансплантацію органів тощо [21, с. 40].

Jon B. Evans запропонувала підходи законодавчого регулювання щодо згоди на постмортальну репродукцію поділяти на підхід обмеженого застосування та сімейно-орієнтований підхід. Авторка зазначає, що важливо також враховувати різноманітні форми вираження згоди, зокрема усну, задокументовану, пряму та непряму. Окрім диференціації згоди на презюмовану та інформовану, доцільно розглядати ширші підходи для забезпечення правової визначеності та захисту конституційних прав [4, с. 139].

Згода померлого донора на постмортальну репродукцію, тобто вилучення, зберігання та використання його гамет, може бути виражена у різних формах. Усна згода може бути підтверджена свідченнями очевидців, відео- або аудіозаписами чи іншими належними доказами. Задокументована згода, своєю чергою, передбачає письмову форму волевиявлення особи, яка залежно від вимог законодавства може бути оформлена у вигляді записки, листа або офіційного документа затвердженої форми, чи навіть нотаріально завіреного свідоцтва. Документарна згода також може бути виражена у заповіті [2, с. 62].

Пряма згода визначається чітким та однозначним вираженням волевиявлення, тоді як непряма може бути виражена абстрактним бажанням мати дитину або кількох дітей разом з партнером, чи іншим аналогічним волевиявленням.

У цьому зв'язку необхідно враховувати всі можливі обставини: час, місце, умови та інші фактори. Наприклад, важливо досліджувати обставини, за яких було висловлено волевиявлення, контекст та умови, за яких донор висловив свою згоду. Лише на підставі загальної оцінки умов, за яких було сформовано волевиявлення, можна оцінити ступінь його конкретності та значущості [22, с. 22].

Крім того, при визначенні інформованої згоди, слід зазначити, що волевиявлення може існувати також у формі відмови, яка впливає з концепції презюмованої згоди донора. Таке волевиявлення поділяється аналогічно до згоди і може бути як усним, так і задокументованим, прямим або непрямым.

Безумовно, характер і обсяг згоди можуть варіюватися в залежності від медичної сфери та її «чутливості». Доречно зазначити, що згода донора повинна включати два основних компоненти: компонент інформативності та волевиявлення. Лише за наявності зазначених аспектів вона стає інформованою згодою – сталим актом у медичній практиці. Будь-яка згода на проведення медичних процедур повинна бути спрямована на захист пацієнта (донора) від небажаного втручання у

його тіло, а також на надання йому інформації про всі можливі ризики (як медичні, так і юридичні) проведення таких процедур.

Висновки. Задля забезпечення низки конституційних прав, зокрема права на життя, права на самовизначення, автономію та особисту недоторканність, під час застосування інституту інформованої згоди на постмортальну репродукцію на всіх її етапах, вважаємо нагальною необхідністю комплексне врегулювання у національному законодавстві питання отримання, зберігання та використання гамет донора, який помер або перебуває у стані термінальної коми.

Першочерговим завданням при цьому є чітке визначення умов, за яких можливе вилучення та використання гамет та репродуктивних клітин донора. Переконані, що такі дії можуть бути здійснені виключно за наявності добровільної, інформованої згоди донора, отриманої будь-яким доступним способом, що відповідає його волевиявленню. Згода має містити чітке та однозначне зазначення мети використання гамет чи репродуктивних клітин.

Особливу увагу слід приділити формі та способу вираження згоди донора, враховуючи можливі обставини, в яких особа може опинитися. У випадку, якщо згода оформлена у письмовій формі, зокрема, у спеціально оформленому документі, заповіті або іншому юридично значущому волевиявленні, всі необхідні медичні процедури можуть бути здійснені за ініціативою уповноваженої довіреної особи, без додаткового погодження, що забезпечує виконання волі донора.

Водночас, необхідно врахувати ситуації, коли донор не мав можливості висловити свою згоду у письмовій формі, зокрема, у разі його раптової смерті або перебування у стані термінальної коми, що унеможлиблює однозначне тлумачення його волі. У таких випадках рішення щодо можливості вилучення, кріоконсервації та використання гамет і статевих клітин має прийматися судом у встановленому законом порядку, з урахуванням усіх обставин справи, інтересів зацікавлених сторін та принципів справедливості. Судове рішення має базуватися на всебічному аналізі наявних доказів, зокрема, свідчень близьких родичів, друзів, партнерів, а також інших осіб, які могли бути обізнані з волевиявленням донора щодо використання його гамет чи репродуктивних клітин.

Запропонований механізм, на нашу думку, забезпечить відповідний баланс між правом донора на самовизначення, гарантованим Конституцією України, та правом особи на продовження роду. При цьому, першочерговим завданням є дотримання конституційних прав та інтересів усіх зацікавлених сторін, включаючи самого донора, його сім'ю та потенційних батьків дитини, зачатої за допомогою постмортальної репродукції.

Слід особливо наголосити, що питання репродукції *post mortem* – можливості збереження та використання репродуктивних клітин загиблих українських військовослужбовців для продовження їхнього роду – має не лише юридичне, але й морально-етичне значення; це своєрідна, делікатна, але дуже потрібна форма шани та вдячності полеглим Захисникам та Захисницям України! Герої не вмирають! Вони продовжують жити не лише в пам'яті, але у своїх нащадках!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дутко А.О. Право на відкладене батьківство/материнство – окремі питання правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. Серія: Право. 2024. № 81. Ч. 1. С. 191–195.
2. Марків А.С. Правовий аналіз постмортальної репродукції в аспекті прав людини. *Магістерська робота* (081 «Право»). Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ, 2019. 103 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/707e7281-2c80-4dfa-a74b-e01475a9465c/content>.
3. Чечерський В.І. Постмортальна репродукція як гарантія реалізації права на репродукцію для військовослужбовців та інших осіб. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 162–166.
4. Evans Jon B. Post-Mortem Semen Retrieval: A Normative Prescription for Legislation in the United States. *Concordia Law Review*. 2016. № 1. P. 133–160.
5. Pereira-Saez C. Two Visions of Informed Consent. *Medicine and Law*. 2016. Vol. 35, no. 2. P. 165–172.
6. Shelly Simana. Creating life after death: should posthumous reproduction be legally permissible without the deceased's prior consent? *Journal of Law and the Biosciences*. 2018. Volume 5. Issue 2. P. 329–354.

7. Trachman E., Trachman William E. The Walking Dead: Reproductive Rights for the Dead. *Savannah Law Review*. 2016. Vol. 3. № 1. P. 91–116. URL: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/savanlr3&i=97>.
8. Jansen Lynn A. Two models of informed consent. *Social Philosophy and Policy* 2021. Volume 38. Issue 2. P. 50–71.
9. Jansen Lynn A. Pragmatic Clinical Research, Informed Consent, and Clinical Equipoise. *Social Philosophy and Policy*. 2024. Volume 41. Issue 2. P. 306–326.
10. Афтасіс В.М., Панкевич О.З. Постмортальна репродукція: біоетичні та правові аспекти. *Державотворення та правотворення в умовах війни та післявоєнний період: збірник тез доповідей учасників Всеукраїнського круглого столу (м. Львів, 12 грудня 2024 року) / Упорядники: Д.Є. Забзалюк, Р.Я. Демків. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 12–15.*
11. Конституція України, прийнята Верховною Радою України 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
12. Рішення Конституційного Суду України від 29.05.2002 № 10-рп/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-02#Text>.
13. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.
14. Рішення Конституційного Суду України від 25.11.1998 № 15-рп/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-98#Text>.
15. Афтасіс В., Панкевич О. Правові аспекти преімплантаційної генетичної діагностики та статусу ембріона в контексті штучної репродукції. *Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи в умовах євроінтеграційних процесів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 22 листопада 2024 р.): у двох томах. Том 1 / голов. ред. В.Ф. Пузирний. Чернігів: Пенітенціарна академія України, 2024. С. 260–265.*
16. The Human Fertilisation and Embryology Act 2008. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/22/contents>.
17. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: Наказ МОЗ України від 09.09.2013 № 787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#n15>.
18. Collins Jennifer Long. Hecht v. Superior Court: Recognizing a Property Right in Reproductive Material. *University of Louisville Journal of Family Law*. 1994-1995. Vol. 33, no. 3. P. 661–684.
19. Мисюра С. Забезпечення репродуктивних прав як реалізація прав військовослужбовців. *Український часопис конституційного права*. 2024. № 4. С. 56–64.
20. LEY 14/2006, de 26 de mayo, sobre técnicas de reproducción humana asistida. URL: https://www.institutobernabeu.com/upload/ficheros/ley_de_reproduccion_asistida_2007.pdf.
21. Кончаковська В.В., Макарова О.В., Симонова І.В. Правові аспекти постмортальної репродукції в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 12. С. 39–41.
22. Афтасіс В., Панкевич О. Право на інформовану згоду при застосуванні постмортальної репродукції. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 06 грудня 2024 року) / за заг. ред. І.В. Красницького. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 20–25.*